

CHARLES SANDERS PEIRCE'ÜN PRAGMATİZMİ

Nazlı İNÖNÜ¹

ÖZET

Ünlü Amerikalı filozof Charles Sanders Peirce pragmatik kuralı şu şekilde tanımlamıştır. Zihinsel bir kavramın doğruluğundan zorunlu olarak kavranabilir şekilde çıkabilen pratik sonuçlar, onun tüm anlamını meydana getirirler. Pragmatizmin asıl amacı problem çözmek değil, düşünceleri netleştirmektir. Bundan dolayı, önermeler tarafından istenilen eylemlerin gerçekten tatbik edilmeleri gerekmez. Kural, hipotezleri gerçek doğrulukla ilişkilendirmiştir, böylece tümellerin gerçek olmalarını gerektirmiştir. İsim olmasa da pragmatizm düşüncesi çok eskidir. Sokrates'ten Duns Scotus'a kadar, Spinoza'dan Kant'a kadar birçok filozof tarafından bilinmektedir. Cambridge Metafizik Kulübü'nde okunan Peirce'ün tanımı 1878'de yayınlanmıştır. Yayınlanması ile öğreti tanınmış ve kısa zamanda değişim ve yanlış anlaşılma ile anlamı Peirce'ün demek istediğinden daha öteye taşınmıştır. Bu bağlamda başka birçokları olduğu halde, esas sorumlular Peirce'ün arkadaşı William James ile F. C. S. Schiller'dir. Bundan dolayı o, eski terimi son savunucularına terk edip yeni bir terimi benimsemeyi zorunlu görmüştür: pragmatizm. Ancak Peirce'ün terminoloji değiştirmesi düşüncesini değiştirdiği anlamına gelmemiştir.

Anahtar kelimeler: *Charles Sanders Peirce, pragmatizm, pragmatik kural, pragmatizm, anlam.*

ABSTRACT

The famous American philosopher Charles Sanders Peirce defined the pragmatic maxim as follows. The practical consequences which might conceivably result by necessity from the truth of an intellectual conception constitutes its entire meaning. The chief purpose of pragmatism is to clarify ideas, not to solve problems. Hence actions demanded by propositions do not

¹ Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü.

have to be actually carried out. The maxim related hypotheses to actual truth, thus requiring that universals be real. The idea of pragmatism, if not the name, is very old. It has been known to many of the classic philosophers, from Socrates to Duns Scotus, from Spinoza to Kant. Peirce's definition, which was read to the Cambridge Metaphysical Club, was published in 1878. Through publication the doctrine gained recognition, and soon, by transformation and misunderstanding, it was carried further than Peirce intended its meaning to go. The chief offenders in this regard were Peirce's friend, William James, and F. C. S. Schiller, though there were many others. Hence he found it necessary to abandon the old term to its latest advocates, and to adopt a new one: pragmaticism. However, Peirce's change of terminology did not mean that he had changed his mind.

Key words: *Charles Sanders Peirce, pragmatism, pragmatic maxim, pragmaticism, meaning.*

"Pragmatizm" terimi ilk kez William James'in 1898'de kaleme aldığı "Philosophical Conceptions and Practical Results" adlı yazısında yayınlanmış ve bu yazıda James terimi ilk ortaya atan kişinin Charles Sanders Peirce olduğunu belirtmiştir. Peirce "pragmatizm" terimini ilk kez 1870'lerin başında düzenli olarak toplanan resmi olmayan bir arkadaş kulübü olan Cambridge Metafizik Kulübü'nün toplantılarında kullanmıştır.

Peirce, pragmatizm düşüncesinin, ismi olmasa da, çok eski bir düşünce olduğunu savunmuştur. O, bu düşüncenin izlerini Sokrates, Aristoteles, Locke, Spinoza ve Kant gibi değişik filozoflarda bulmuştur. Bu görüşünü şu sözlerle belirtmiştir: "Sokrates bu sulara yıkanıyordu. Aristoteles onları bulabildiği zaman sevinir. Onlar, en az kuşku duyulacak yerde, Spinoza'nın kuru çöp yığını altında akar. *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*'nin sayfalarına yayılan temiz tanımlar ... aynı saf kaynak sularında yıkanmışlardır. Berkeley'in ilk çalışmaları olan onun *Görme Teorisi*'ne ve *İlkeleri*'nden kalanlara sağlık ve kuvvet veren katranlı su değil, bu ortam olmuştur. Kant'ın genel görüşleri sahip oldukları netliği ondan çıkarırlar. Auguste Comte bu öğeyi daha da fazla – çok daha fazla kullanmıştır, kullanabildiği kadar. Fakat maalesef kendi oldukça zıt yollarında, o ve Kant bu parıldayan suları birçok kişinin – ve kocaman işadamlarının büyük olasılıkla kendi yararlarına olarak - tiryakisi olduğu, ancak felsefi yapıyı harap eden belli bir zihinsel yatıştırıcı ile karıştırma alışkanlığından olmuşlardır. Mantığın yakından incelenmesini küçümseme alışkanlığından

bahsediyorum.”² Kant için ayrıca “Kant ... bir şekilde akli karışmış bir pragmatistten başka bir şey değildir”³ sözünü kullanmıştır. Ancak Peirce, pragmatizmi öne çıkaran kişi olarak Psikopos Berkeley’i şereflendirmiştir. 23 Ocak 1903 tarihli mektubunda William James’e şöyle yazmıştır: “Pragmatizmi telaffuz etmekte ben daha açık olmama rağmen, onu felsefeye ilk sunan kişi olarak kabul edilmekte en çok Berkeley’in hakkı vardır.”⁴ Peirce için İsa dahi bir pragmatist idi, çünkü İsa “onları meyvelerinden dolayı tanımalısınız”⁵ diyerek hangi peygamberlere inanılması gerektiği sorununu çözmüştür. Pragmatizm düşüncesini ilk kendisinin formüle ettiğini Peirce şu sözlerle ima etmiştir: “Ancak [pragmatizm] Spinoza, Berkeley ve Kant tarafından kullanılmış olması bakımından ‘eski bir düşünme yolu’ olmasına rağmen, benim 1878’deki yayınımdan önce kimse tarafından bir mantıksal analiz kuralı ya da başka türlü tam olarak belirtilip belirtilmediğinden haberim yok.”⁶

Peirce pragmatizmi tammlamadan önce onun ne olmadığını açıklaması gerektiğini düşünmüş ve şunu söylemiştir: “... pragmatizm, kendi içinde, bir metafizik öğretisi, şeylerin doğruluklarını belirleme çabası değildir. O sadece zor sözcüklerin ve soyut kavramların anlamlarını öğrenmek için bir metottur.”⁷ Descartes’den beri filozoflar sözcüklerin açık ve seçik düşünceleri ifade etmelerinin sağlanması gerektiğini belirtmişler, “açık ve seçik düşünceler” ifadesi ile tümüyle zihne sunulan ve diğer düşüncelerden keskin bir şekilde ayrılan düşünceler demek istemişlerdir. Peirce, Descartes’m bu açık ve seçik düşünceler kriterini yetersiz bulmuş ve 1878 yılında kaleme aldığı “Düşüncelerimizi Nasıl Netleştirebiliriz?” adlı yazımda sözcük ve kavramların anlamlarını netleştirmek için yeni bir kriter sunmuştur. “Pragmatik kural” adım verdiği bu kriter için bir takım tanımlar vermiştir.

“Anlayış netliği elde etmek için bir kural” olarak açıklanan ilk tamm şöyledir: “Kavramımızın nesnesinin pratik yönleri olabilen hangi etkilere sahip

² *Collected Papers*, (bundan sonra *C.P.*), Charles S. Peirce, Cambridge, Harvard University Press, 1932, cilt 5, paragraf 11 (bundan sonra 5.11).

³ *C.P.*, 5.525.

⁴ *On Peirce*, (bundan sonra *O.P.*), Cornelis De Waal, USA, Wadsworth / Thomson Learning, Inc., 2001, s.24.

⁵ *The Essential Peirce*, (bundan sonra *E.P.*), ed. by the Peirce Edition Project, Bloomington and Indianapolis, Indiana University Press, 1998, cilt 2, s. 401.

⁶ *C.P.*, 6.490.

⁷ *E.P.*, cilt 2, s.400.

olduğunu kavradığımızı düşündün. O zaman, bu etkileri kavrayışımız nesne kavramımızın tümüdür.”⁸

İkinci tanım aynı kuralı biraz daha değişik şekilde ifade eder: “Zihinsel bir kavramın anlamını belirlemek için, o kavramın doğruluğundan hangi pratik sonuçların zorunlu bir şekilde çıkabileceği düşünülmelidir ve bu sonuçların toplamı kavramın tüm anlamını meydana getirecektir.”⁹

Üçüncü tanım kuralı dilbilgisine dayanarak ifade eder: “pragmatizm, haber kipindeki bir cümlede ifade edilebilen her teorik yargının, eğer herhangi bir anlamı var ise tek anlamının, ikinci bölümü emir kipinde olan bir şart cümlesi olarak ifade edilebilen, onun yerini tutan pratik bir kuralı zorlama eğiliminde yattığı, düşüncenin karmaşık bir formu olduğu ilkesidir.”¹⁰

Dördüncü tanım kuralı biraz dolambaçlı bir şekilde deneyime dayanarak ifade eder: “zihinsel bir kavram hükmünün *toplam* anlamı öyle bir ifadede bulunur ki tüm belli çeşit kavranabilir durumlarda (ya da bu durumların sağlandığı hallerin az çok belirsiz bölümleri altında, eğer hüküm modal ise) hükmün öznesi belirli bir şekilde davranacaktır – yani, belli deneyim durumlarında (ya da az çok kesin ifade edilmiş oranlardaki durumlarda, *onlar deneyimde ortaya çıktıkça alınan*, yani birbirlerini izledikleri snayla alman) ifade doğru olacaktır.”¹¹

Beşinci tanım kuralı anlama dayanarak ifade eder: “herhangi bu sembolün tüm zihinsel anlamı, tüm olası farklı koşul ve isteklere bağlı olarak, sembolün kabulünü takip eden rasyonel davranışın tüm şekillerinin toplamından ibarettir.”¹²

Altıncı tanım kuralı davranışa dayanarak ifade eder: “zihnin herhangi bir türünün gerçek anlamı, herhangi ve her kavranabilir durumda pratik davranışa ki bu çeşit davranışın nihai sınıra taşınmış eksi tarafından yönetildiği varsayılır, hangi tek kararı bildireceğinde yatar.”¹³

Yedinci ve son tanım, davranışa dayanan tanımı takip ederek kuralı, denemeye dayanarak ifade eder: “deneme sonucu ortaya çıkmayan hiçbir şey açıkça davranış üzerinde hiçbir doğrudan etkiye sahip olmadığından, bir

⁸ C.P., 5.2

⁹ C.P., 5.9.

¹⁰ C.P., 5.18.

¹¹ C.P., 5.467.

¹² C.P., 5.438.

¹³ C.P., 6.490.

kavramın kabul veya reddedilişinin ima edebileceği tüm kavranabilir deneme olguları kesin olarak tanımlanabilirlerse o zaman kavramın tam tanımını elde edilecektir ve *kavramın içinde kesinlikle daha fazla bir şey yoktur.*"¹⁴

Peirce'ün Felsefesine Giriş adlı kitabın yazarı James K. Feibleman'a göre bu tanımlardan en açık olanı ve Peirce'ün diğer yazılarıyla uyum anlama en yakın olanı ikinci tanımdır.¹⁵ Yalın dil ile ifade etmek gerekirse pragmatik kurala göre bir kavramın anlamı, o kavramın nesnesinin sahip olduğu kavrayabileceğimiz pratik sonuçların toplamıdır. "Pratik sonuçlar" ifadesiyle Peirce gelecekteki rasyonel davranışı etkileyebilen deneyime ilişkin etkiler demek istemiştir. Peirce'e göre, "Pragmatizmin yapmasını istediğimiz iki işlev vardır...İlk olarak, esasen açık olmayan tüm düşüncelerden hızlı bir şekilde kurtulmamızı sağlamalıdır. İkinci olarak, esasen açık olan ancak anlaşılması az çok zor olan düşüncelerin seçik olmalarına destek vermeli ve yardım etmelidir; özellikle üçüncülük öğesine karşı tatmin edici bir tavır almalıdır."¹⁶ Böylece pragmatizmin hedefi Descartes'm bilginin amacı olarak saptadığı o açıklık ve seçikliği elde etmektir. Pragmatizmden "hiçbir olgu gözleminin halledemediği ve buna rağmen bir tarafın diğer tarafın hatalı olduğunu iddia ettiği, filozofların sürekli anlaşmazlıklarını sona erdirmesi beklenir. Pragmatizm bu durumlarda, tartışanların birbirlerinin maksatlarına aykırı olmaları gerektiğini iddia eder. Tartışanlar ya kelimelere farklı anlamlar atfederler ya da taraflardan biri (veya her ikisi de) bir kelimeyi kesin bir anlamı olmadan kullanır. Bundan dolayı istenen şey herhangi bir kavramın, öğretinin, önermenin, kelimenin veya diğer bir imin gerçek anlamını saptamak için bir metottur."¹⁷ Bu ifadeden Peirce'ün anlam kavramını sadece kelimelerle ya da sadece cümlelerle sınırlamadığı açıkça görülmektedir. Bir im olarak davranabilen herhangi bir şeyin, bir kelimenin, bir cümlenin, tüm bir öğretinin ya da bir nesnenin anlamı olabilir.

Peirce şu soruyu sormuş ve ardından kendisi cevaplamıştır: "*Eğer bir im, tanımı gereği tamamen kavramlamaz bir şeyin imi ise, bu imin anlam taşıyabilip taşıyamadığı.* İm anlam taşıyabilir gibi, tümel ve hipotetik önermeler de onun örnekleri gibi görünüyorlar. Böylece, 'tüm geviş getiren hayvanlar çatal tırnaklıdır' önermesi hayvanların olası bir sonsuzluğundan bahseder ve ne kadar çok geviş getiren hayvan incelenmiş olursa olsun, daha incelenmemiş olanların mevcut olduğu olasılığı söz konusudur. Hipotetik bir önerme durumunda, aynı

¹⁴ C.P., 5.412.

¹⁵ Bkz., *An Introduction to Peirce's Philosophy*, J. K. Feibleman, London, Ruskin House, 1960, s. 296.

¹⁶ C.P., 5.206.

¹⁷ C.P., 5.6.

şey daha da belirgindir; çünkü böyle bir önerme sadece şeylerin gerçek durumlarından değil, fakat bir şey sadece var olabildiği kadar bilinebildiğinden hepsi bilinemez olan, şeylerin her olası durumundan bahseder. Diğer taraftan, tüm kavramlarımız ilk kez deneyim yargılarında ortaya çıkan kavrayışların soyutlanması ve birleştirilmesi ile elde edilir. Bundan dolayı, tamamen kavranılamaz olan bir şeyin kavramı var olamaz, çünkü deneyimde bu çeşit bir şey oluşmaz. Ancak bir terimin anlamı onun taşıdığı kavramdır. Böylece, bir terimin hiç bu tür bir anlamı olmayabilir.”¹⁸

Bu bağlamda Peirce “Düşüncelerimizi Nasıl Netleştirebiliriz?” adlı yazısında “tözsel dönüşüm”¹⁹ kavramını örnek vermiştir. Aşai Rabbani Ayini’nde meydana geldiği farz edilen olay şarap ve ekmeğin İsa’nın kanı ve vücuduna tözsel dönüşümüdür. Katolik inancına göre ekmeğe ve şarap, fiziksel özelliklerinde herhangi bir değişim meydana gelmeden, İsa’nın vücuduna ve kanına gerçekten dönüşürler. Yani, tözsel dönüşümden sonra ekmeğe hala eski dokusuna sahiptir, şarap da normal şarap tadındadır. Peirce pragmatik kuralı tözsel dönüşüm kavramına uygulamıştır. Yukarıda belirttiğimiz gibi pragmatik kuralda herhangi bir kavramın tüm anlamı, kavramın kavranabilir pratik etkilerinden başka bir şey değildir. Ancak tözsel dönüşüm kavramı, tanım gereği, bu çeşit pratik sonuçlara sahip olamaz, çünkü biz herhangi bir şey hakkındaki tüm bilgimizi onun niteliklerinden çıkarırız ve “tözsel dönüşüm” kavramı niteliklerde hiçbir değişimi öngörmez. Dolayısıyla tözsel dönüşümün meydana gelip gelmemesi hiçbir kavranabilir fark yaratmadığından Peirce “tözsel dönüşüm” kavramının anlamsız olduğunu iddia etmiştir.²⁰

Yine aynı yazıda Peirce pragmatik kuralın bazı gündelik kavramlara uygulanışına değinmiştir. “Bu kuralı bazı örneklerle gösterelim ve mümkün olan en basiti ile başlamak için, bir şeye *sert* demekle neyi kastettiğimizi soralım. Açıkça bu şeyin birçok başka madde tarafından çizilmeyeceğini. Bu niteliğin tüm kavranılışı, diğer her birinininki gibi, onun kavranılan etkilerinde yatar. Test edilmedikleri sürece, sert bir şey ile yumuşak bir şey arasında hiçbir fark yoktur. O halde, bir elmasın yumuşak pamuk bir yastığın içinde kristalleşebildiğini ve yastık tamamen yanana kadar orada kalması gerektiğini farz edin. Bu elmasın yumuşak olduğunu söylemek yanlış mı olurdu? ... Şimdi de net bir Ağırılık düşüncesini çıkarmaya çalışalım. Bu da başka çok kolay bir

¹⁸ C.P., 5.253 - 5.255.

¹⁹ “Tözsel dönüşüm” kavramının İngilizcesi “transubstantiation”dır.

²⁰ Bkz., C.P., 5.401.

durumdur. Bir cismin ağır olduğunu söylemek sadece, karşısında direnç gösteren bir kuvvet bulunmadığında, cismin düşeceğini belirtmek emektir. Bu, (kelimeyi kullanan fizikçinin zihninde bulunan, cismin nasıl düşeceğine ilişkin, v.s. bazı özellikleri göz ardı ederek) açıkça ağırlık kavramının tümüdür. Bazı özel olguların yerçekimini *izah edip edemeyeceği* adil bir sorudur; ancak kuvvetin kendisi ile neyi kastettiğimiz tamamen kuvvetin etkileri ile alakalıdır.²¹ Peirce aynı yazısında “kuvvet” ve “gerçeklik” kavramlarını da ele almış ve bunları pragmatik kural bağlamında incelemiştir.²²

Peirce Üzerine adlı kitabın yazarı Cornelis De Waal pragmatik kural ile ilgili bir noktaya dikkatimizi çeker. Peirce’ün pragmatik kuralı sadece bir anlam kriteridir ve bu şekliyle, aynı anda hem bir anlam kriteri hem de doğruluk kriteri olan Descartes’m açık ve seçik düşünceler kavramından ayrılır. Tanrının bir aldatici olmadığı öncüllü üzerine Descartes, açık ve seçik şekilde algıladığımız her şeyin doğru olması gerektiği sonucuna varmıştır. Peirce bu görüşü, doğruluğu, inanmaya doğal eğilimimiz olan şeylere indirgediğinden dolayı reddetmiştir. Descartes’m bu görüşü deneyimin düşünce ile uyumsuzluğım hesaba katmadığından dolayı Peirce’e göre savunulamaz. Deneyim birçok yerde çıkarımları geçersiz kılar.²³ Peirce bu görüşünü şu örnekle desteklemiştir: “Bir adam kendi kendine dış dünyanın varlığını tartışarak Wall Street’te yürüyebilir; ancak kahverengi çalışma odasında birini dürtükler ve o da kızgın bir şekilde onu çekip, ona vurup devirirse şüphelinin şüphesizliğini, bu olaya kendisinden başka bir şeyin dahil olup olmadığından şüphe etmeye kadar götürmesi pek mümkün değildir. Karşı koyma, kendisinden bağımsız bir şeyin orada olduğunu ona gösterir.”²⁴

Peirce yukarıdaki örnekle bağlantılı olarak, bir olgunun varlığının onun tüm sonuçlarının varlığında bulunduğunu söylemiştir. Diğer bir ifadeyle, varsayılan bir olgunun tüm sonuçları gerçek olgular ise, o zaman bu varsayılan olgu da gerçek bir olgudur. “Örneğin, eğer sert olduğu varsayılan bir nesne her bakımdan sert bir nesne gibi davranırsa bu, o sert nesnenin gerçekliğini oluşturur ve eğer iki sözde parçacık her bakımdan birimlerini çeken parçacıklar olarak davranırlarsa, bu onları gerçekten öyle yapar.”²⁵

²¹ C.P., 5.403.

²² Bkz., C.P., 5.404, 5.405.

²³ Bkz., O.P., s.26.

²⁴ C.P., 1.431.

²⁵ C.P., 1.432.

Peirce pragmatizmin ortaya çıkışını anlatırken onun özel şartların doğurduğu bir teori olmadığını, Kant'm terimini kullanarak "arkitektonik" olarak inşa edildiğini söylemiştir. Tıpkı bir mühendisin bir köprüyü inşa etmeden önce tüm malzemelerin değişik özelliklerini düşünüp onları denemeden önce kullanmaması, onları çok iyi düşündükten sonra bir araya getirmesi gibi pragmatizm öğretisinde de tüm ayrıştırılmaz kavramların özellikleri ve bunların nasıl birleştirilecekleri incelenmiştir.²⁶

Ayrıca Peirce pragmatizmi, sonuçtan nedene giden akıl yürütme olan gerçikarımın mantığı olarak düşünmüş²⁷ ve pragmatizmin bir metafizik ilkesi olmaktansa bir mantık metodu olmasını büyük bir avantaj olarak görmüştür. 17 Eylül 1892'de arkadaşı Hakim Francis C. Russell'a yazdığı bir mektupta bunu şu cümleler ile açıklamıştır: "Felsefedeki kronik anlaşmazlıklar yaşamın kendisini farklı görünüşler altında sunmasıyla sürdürülür. ... Benim önemli sözüm şudur ki son meteliğine kadar gideceğin şey bir öğreti değil, bir metot olmalıdır. Çünkü esaslı bir metot, kendisini ve öğretileri de düzelterektir. Öğretiler kristaldir, metotlar mayadır."²⁸

1920'lerde ortaya çıkan ve Anglo-Sakson felsefesinde baskın bir güç olan mantıksal pozitivism, pragmatizmi neredeyse tamamen silmiştir. Peirce'ün görüşleri ile mantıksal pozitivistlerin görüşleri arasında bazı bakımlardan benzerlikler bazı bakımlardan da farklar görülür. Önemli farklardan biri mantıksal pozitivistlerin metafiziği reddedişleri, Peirce'ün ise kabul edişidir. Benzerlikleri ise her ikisinin de formel mantık ile bilimsel metodun önemini vurgulamış olmalarıdır. Ancak mantıksal pozitivistler formel mantık ile bilimsel metodu pragmatistlerden daha dar anlamda ele almışlardır. Peirce, pragmatizmin pozitivism'e benzerliğini vurgulamak için "pragmatizm 'prope-pozitivizmin' bir türüdür"²⁹ demiştir. Burada "prope" öneki pragmatizm teriminin anlamının daha geniş bir uygulamışını ifade eder.³⁰

Peirce'ün anlam teorisi ile mantıksal pozitivistlerin doğrulama ilkesi arasında çarpıcı bir benzerlik görülür. Peirce için bir kavramın nasıl kavranabilir pratik sonuçları olduğu sürece anlamı varsa, mantıksal pozitivistler için de bir önermenin sadece empirik olarak doğrulanabildiği sürece anlamı vardır. Mantıksal pozitivistler bu ilkeye "doğrulama ilkesi" adını vermişlerdir.

²⁶ Bkz., *C.P.*, 5.5.

²⁷ *C.P.*, 5.206.

²⁸ *O.P.*, s.27.

²⁹ *E.P.*, cilt 2, s.339.

³⁰ *E.P.*, cilt 2, s.334.

Doğrulama ilkesine göre, örneğin "ruh vardır" gibi bir önerme anlamstıdır, çünkü bu önermenin doğruluk ve yanlışlığının belirlenmesi için olası bir duyu deneyimi yoktur.

Ancak yukarıda da belirtildiği gibi, mantıksal pozitivistler ile Peirce'ün metafizik hakkındaki görüşleri birbirinin tamamen zıttıdır. Mantıksal pozitivistler doğrulama ilkesinin bizi sadece bilimin alanına gren şeyin anlamlı olabileceği sonucunu çıkarmaya zorladığını savunmuşlardır. Doğrulama ilkesinin metafizik alanına uygulanamadığından metafiziğin tamamen atılması gerektiğine inanmışlardır. Oysa Peirce metafiziği atıp tüm araştırmayı özel bilimlere havale etmek yerine metafiziğin kendisinin bilimsel şekilde incelenmesi gerektiğine inanmıştır. Bir yere kadar bu sadece bir bakış açısı farkıdır. Mantıksal pozitivistler, bilimlerin bilimsel metot ile üstesinden gelemedikleri her şeyi yok etmeye çalışırken Peirce bilimsel metodu mümkün olduğu kadar çok şey içermesi için genişletmeye çabalamıştır.

Peirce pragmatik metodu fazla gevşek kullanma eğiliminin büyümesi üzerine kaygılanmıştır. William James'e 10 Kasım 1904 tarihli mektubunda şu uyarıda bulunmuştur: "Siz ve Schiller pragmatizmi bana göre çok ileriye taşıyorsunuz. Ben onu abartmak değil, kanıtlarının sınırlı olduğu ölçüler içinde tutmak istiyorum."³¹ Peirce benzer şekilde John Dewey'i de "entelektüel hovardalık"³² ile suçlamıştır.

Peirce'ün pragmatizmini diğer üç klasik pragmatist olan James, Dewey ve Schiller'in pragmatizminden en fazla ayıran iki öge harekete karşı deneyime odaklanması ve pratik etkilere karşı kavranabilir etkiler üzerinde ısrar etmesidir. Peirce, sadece pratik etkilere konsantre olmanın çok sınırlayıcı olduğuna inanmıştır. Bunu açıklamak için bir karenin köşegeni ile kenarları arasındaki ilişkiyi göstermiştir. Pisagorcuların daha eski çağlarda bulmuş oldukları gibi, köşegen ile bir kenar uzunluğu tek bir ölçü biriminde ifade edilemez. Bu olguya bir karenin köşegeninin kenarlarıyla eşölçülemezliği denir. Kenar uzunluğu bir birim olan karenin köşegen uzunluğu Pisagor teoremine göre ikinin kareköküdür. Ancak bu irrasyonel bir sayıdır; yani ondalık sayı şeklinde ifade edilemez. Diğer bir deyişle, bu birimi köşegen ile tam örtüşebilen daha küçük birimlere bölemeyiz. Ancak Peirce, köşegenin tüm pratik amaçlar için kenarı cinsinden gayet güzel ifade edilebilir olduğuna işaret etmiştir. Bir ölçü çubuğunu bir karenin hem köşegen hem de kenarına tutarsak, bu çubuk bize her

³¹ C.P., 8.258.

³² C.P., 8.241.

biri için belirli sayıda birim verecektir. Bundan dolayı, eğer sadece pratik etkiler önemli olsaydı, matematiksel “eşölçülmezlik” kavramının anlamsız olarak atılması gerekecekti. Peirce’e göre bu fazla ileri gitmektir.³³

Peirce haricindeki pragmatistlerin görüşlerine bakacak olursak William James’in pragmatizmi Peirce’ünkünden belirgin şekilde farklıdır. James için bir kavramın anlamı Peirce’de olduğu gibi onun kavranabilir etkilerinde değil, kavramın uygulanışının herhangi pratik bir fark yaratıp yaratmamasında yatar. Kısacası bir kavramın anlamı onun belirlediği ya da sebep olduğu davranıştır. Johns Hopkins Üniversitesi’nde Peirce’ün öğrencisi olan John Dewey ise soyut yerine somutu, düşünme yerine eylemi tercih etmiştir. Dewey bizim sadece seyirciler olmadığımızı, şeyleri değiştirme kabiliyeti olan aktif katılımcılar olduğumuzu iddia etmiştir. Böylece James ile başlayan kayma Dewey ile devam etmiştir. İngiliz pragmatist F.C.S. Schiller ise doğruluğu, değer verdiğimiz şey anlamında açıkça kullanarak konuyu bir adım daha ileri götürmüştür. Schiller pragmatizmin, doğruluğun önyargısız keşfine karşılık gerçek “doğruluğu meydana getirme”yi izleme çabasında olduğunu açıklamıştır.

Kendi durumu ile diğer pragmatistlerin görüşleri arasındaki farkı vurgulamak için Pence sonunda terimi, “hırsızların çalamayacakları kadar çirkin”³⁴ olduğunu iddia ettiği “pragmatizm” terimi ile yer değiştirmek üzere terk etmiştir. Ancak Peirce’ün terminoloji değiştirmesi düşüncesini değiştirdiği anlamına gelmemelidir. Onun tek amacı kendini diğer pragmatistlerden uzak tutmak olmuştur.

KAYNAKLAR:

- J. K. Feibleman, *An Introduction to Peirce's Philosophy*, , London, Ruskin House, 1960.
- Gallie, W. B., *Peirce and Pragmatism*, Edinburgh, Penguin Books, 1952.
- Peirce, Charles Sanders, G. Deledalle, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 1990.
- Peirce Charles Sanders, *Selected Writings*, ed. by Wiener, P. P. New York, Dover Publications, Inc., 1966.

³³ Bk2., C.P., 5.203, 5.204, 5.539, 5.541.

³⁴ E.P., cilt 2, s.335.

- Peirce, Charles Sanders, *Collected Papers*, Cambridge, Harvard University Press, 1932.
- Peirce , Charles Sanders, *Mantık Üzerine Yazılar*, çev. Halit Yıldız, Ankara, Öteki Yayınevi, 2004.
- Peirce, Charles Sanders, *Philosophical Writings of Peirce*, ed. by Justus Buchler, New York, Dover Publications, Inc., 1955.
- The Essential Peirce*, ed. by the Peirce Edition Project, Bloomington ve Indianapolis, Indiana University Press, 1998.
- De Waal, Cornelis, *On Peirce USA*, Wadsworth / Thomson Learning, Inc., 2001.